

Яўген Малиноўскі

ПРУСІЯ: ПСИХОЛІА ПРЫСУТНАСЦІ

ББК 86

Мал 18

Маліноўскі Яўген

Парусія: псіхалогія прысутнасці. — Баранавічы : Грамадскае аб'яднанне
“Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны”, 2007. — 260 с., іл.

ББК 86

© Грамадскае аб'яднанне
“Таварыства беларускай мовы
імя Францішка Скарыны” 2007
© Аўтар: Яўген Уладзімір Гундар

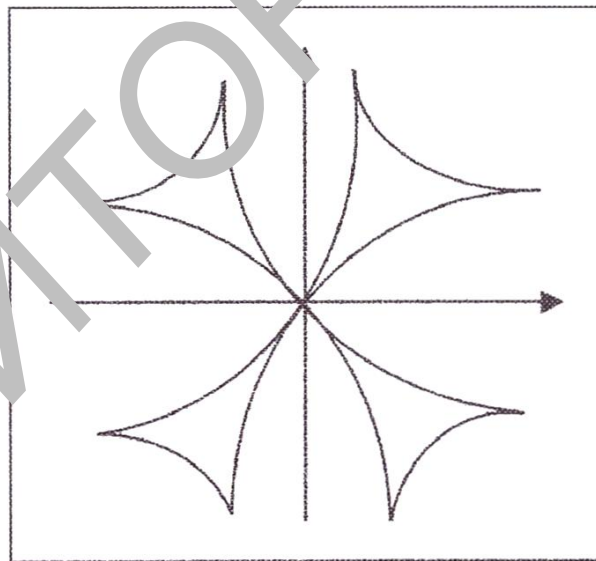
ПСИХИЯТРИЧНА КУЛТУРА ПРИСУТНОСТ

"Твар: не з гледај чак се
адорационоу Божих"
[Рым 8, 19]

I

1.2. Крыжовы пераход

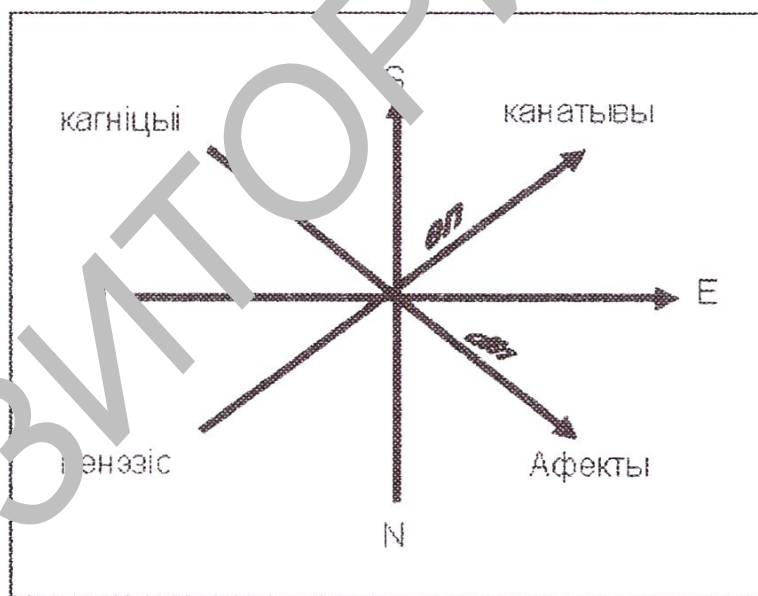
Такім чынам, парусія адзначана ў фарманце псіхалагічнай культуры як духоўнай фактуры быцця. Неабходны шлях альбо метада, які б, з аднаго боку, адпавядаў прынцыпам і фактарам духоўнай пераемнасці, з другога боку, меў кампетэнцыю сучаснай, напрыклад, постметафізічнай парадыгмы, з трэцяга боку, быў бы “да болю знаёмы” агульнасцю лёсаў і выразнасцю канфігурацый (Gestalt). Крыж як універсальная зброя гісторыі, метафізікі і логікі быцця даўно і надзейна служыць свету. Не абмяжоўваючы сябе гэтымі трыма вымярэннямі, крыжовы канцэнтрат мае інструментальную здольнасць жыццёвай рэстаўцыі чалавека ў яе пяці-кампанентным пазіцыянаванні (Мал. 2). Гарызантальная лучнасць навукі і мастацтва разам з вертыкальным дачыненнем рэлігіі і права кожнаму сінтэз пятага вымярэння сусвету – Я-квінтэсенцыі як прысутнасці, альбо пятай сутнасці (quintessentia), здольнай да псіхалагічнага спасціжэння “шырыні і даўжыні, глыбіні і вышыні” [Эф 3, 18]. У гэтай бацькоўскай лучнасці сам сінтэз як “жыццё імені” (санск. sin і гр. teza) уяўляе сабой творчы выток выбранаасці (creatio) сына, “маючага жыццё самім сабе” [Ян 5, 27].

Мал. 2. Крыжовы метада

Адмысловае ўзбраенне кожнага “сваім крыжом” [Мц 16, 24] зададзена агульнай семантычнай прычынай светаўспрымання, якая не столькі інтэлектуальна сістэматызавана, як у Дэкарта (*cogito ergo sum*), колькі генетычна скаардынавана як ягонь “крыж”. Справа ў тым, што тэрмін “каардыната” азначае – в.а.ц. *coortus* – узнікненне, пачатак, з’яўленне. У гэтым кірунку крыжовы генезіс экзістэнцыйнай сферы пачуццяў і патрабаў пратывіць сваёй актуальнасцю прававую сферу канатываў і метагоднасці (Мал 3). Такая чатырох-частковая структура ідэапаўназначна змяшчае ў сабе на перакрываванні каардынаты і тып элемент – квінтэсенцыю–Я, якая не зводзіцца да культуры: яна філагенетычна кандэнсуецца ёй па ўласным жадаанні. Квінтэсенцыю–Я можна параўнаць з “суператамам” А.Эйнштэйна, верагоднасць якога на перакрываванні функцыянальных сувязяў энергіі (*en*) і дынамікі (*din*), стабілізуе (S) унікальную канфігурацыю крыжа як генетычную структуру асобы, бялагічна нейратычнай (N) і сацыяльна інтра-экстравертачнай (-E).

Мал. 3. Я–квінтэсенцыя

У крыжовым вымярэнні псіхалогія прысутнасці кінталтуе асобу праз трансактуалізацыю быцця і ўнутраную духоўную арганіку нацыянальнага менталітэту як свабоднага розуму. Праз

Я-квінтэсенцью псіхалагічная культура спыняе рытуальна-напеў “сэрцам адданых роднай зямлі” і выяўляе дзейнасць (Energiageist) няспыннага працэсу спараджэння каштоўнасці, сэнсаў і годнасці значэнняў асобы ў духоўнай перспектыве “арганізацыі адукаваных нацый” (А.Г. Асмолаў). У гэтай перспектыве нельга згубіць тых значных навуковых падыходаў, якія стала спараджаюць перанос ведаў на фармаванне псіхалагічнага вобраза Я.

Постхрысціянская акадэмічная рэчаіснасць у сваёй крыжовай непрытомнасці рахмана рухаецца да зыходу з метадалагічнага крызісу навукі. Крыж, ініцыятыўна адэвалюцыйны антагенезу асобы, адначасова інтэгруе філагенез нацыі, служачай якарам быцця і свядомасці Ізраіля як усяго сарэд. Божага. Ж. Дэрыда – адзін з выбраных навукоўцаў, хто ініцыятыўна “пакорпаўшыся” ў тэкстах Святога Пісання, стаў сама ў тэкстах К. Маркса, З.Фройда, Р. Барта, М. Бубера, выявіць ініцыятыўны элемент – difference, “след-следа” [13, с. 102] які лібералізуе crucifiscus (укрываванне) логаса ў сучаснай сацыялогіі і ўсталёўвае яго квазі-адсутнасць як у кожнай ініцыятыўнай (сузіральнай) этыцы ўсходняга апафатызму (“тэозіс”), так і граматалагічнай эстэтыцы заходняга канструктывізму (“дыскурс”).

Дыскурсная дэмаркацыя калажуе схему – Ψ (сімвал псіхалогіі) на канфігурацыю Я-квінтэсенцыі. У выніку калажу “прыроджаная ісця” дэмартаўскага крыжа робіцца універсальным інструментам вымярэння культурна-метафізічных вытокаў асобы. А гэта значыць імі немагчыма без тэалагічнай пераемнасці. Псіхалагічныя кампаненты з Summa theologia Фамы Аквіната таксама вымяраюцца крыжовымі каардынатамі: некалі мы можам дзейнічаць у згодзе са сваімі жаданнямі, але калі зварка з’явілася аб’ектыўных ацэнках, усё залежыць не ад смаку ці прымхаў, але ад таго, ці дастаткова чалавек падобны да Божага тварэння. Таму крыжовая дэмаркацыя асабістых рысаў сьціскае дабро і зло. “Зло, узятае само па сабе, ёсць нішто”. Кожная рэч валодае інтэнцыяльнасцю* як імкненнем да чаго само, і ў гэтым яе дабро. “Добры чалавек – той, які інтэнцыяльна адбыўся альбо шчаслівы”. Але для таго, каб быць шчаслівым, кажа Аквінат, трэба паступаць, “мадэляваць” у вызначаны спосаб, мець выбар, г.зн. быць асобай. “Глыбокім выткам усяго з’яўляецца любоў” [15, с. 232].

Тэалогія Крыжа сталася пачаткам кантролю інтэрферэнцыі навукі, мастацтва і рэлігіі ў мэтах аўтахтоннага вызвалення асобы як “найпрыгажэйшай з тварэнняў Божых”. Тут тэалогія Фамы паслядоўна Арыстоцелю, які вызначыў свабоду як адсутнасць умяшальніцтва. Тамісцікі “прымат інтэлекту над верай” паслужыў лібералізацыі даследаванняў ва ўмовах навуковага прэдэтэрмінізму: “Не магчыма, каб адно і тое ж было б для аднаго і таго ж чалавека і аб’ектам навукі, і веры: тое, у што прапануецца ўвераваць усім без разбору, не робіцца прадметам навуковых пошукаў, гэта рэчы, якія адносяцца толькі да веры” [15, с. 36]. З пункту гледжання тамізму, фізічная прэдэтэрмінацыя ласкі Божай настолькі пераважвае чалавечай волі, што гэтая апошняя не можа сумісяць свайго бяздзеяння і бязладдзя з гэтым пабуджальным і дадавальным славы Божай і шчасця тварэння. Іншымі словамі, мова доказу і веры атрымлівае натуральную магчымасць стаць саматоеснай. Ж. Дэрыда арыгінальна культывуе гэтую магчымасць у дэканструкцыі тэксту, надзяляючы ім вольнасць прыярытэтам сэнсаўтварэння: “Значэнне павінна пакакаць напісання, дзеля таго, каб засяліць сябе, адрозніваць сябе ад не сябе, стаць тым, чым яно з’яўляецца: значэннем” [13, с. 134].

Не крыўдзіце, што вашыя словы
йдуць так часта каменнем на дно.
Яшчэ ў нерат напяты іх зловяць
рыбы, пакайце адно...
А тады прыйдзе час і на слова,
што кыць будзе ў вагні і ў вадзе.
І, схапішы з пакораю голаў,
свет прад песняю ніцма падзе!

(Н. Арсеннева)

Тэалагічнае значэнне крыжа як *archi-écriture* (“пратаслед”) супадае з псіхалагічным значэннем *differance*, актыўнай эмансipaцыі значэння ад тэксту, як Логосу ад Святога Пісання. Тэаасхаластыка эмансipaуе навуку ад рэлігіі, пакідаючы за апошняй трансцэндэнтны характар і непараўнальную ўзвышанасць. Псіхалогія імкнецца быць саматоеснай, і ў гэтым яе дабро. Калі

для псіхолога дабро – тое, што паддаецца ўдасканаленню, на бывае паўнату, прываблівае прыгажосцю і вартасцю, дык ён мусіць стаць дабрачынцам, г. зн. свабодным. Чым свабодней, тым чалавечней, а чым чалавечней, тым псіхалагічнай. Бо толькі ў такім разе навуча спыняе сваю залежнасць ад кантэкстуры, якая чыніць перашкоду быцця па прыродзе г. зн. прыродзе Божым. Род, які памнажае сябе самога, і ёсць народ. Кліж род у-бывае ў страху смерці, ён робіцца ў-родам. Пазбяганне незадавальнення, залішняй трывогі і адкаласаў жывяцца заслапленне чалавеку пачуццё рэальнасці, стымулюе пераўраманне і дагаджэнне аўтарытэту – гэта *fuga horroi* жывяцца бегства ад сябе самога.

Можно меркаваць, што падкантроль і аўтаматная камунікацыя праяўляецца менавіта ў канформных наведзінах. Ад гэтага **метафара*** як «пакрывала майі» сымбулююць знакавы кантроль у «гіперрэальнасці» адукацыйнай праграмы, якой падсвядома надаецца імітацыйны характар. Згодна Ж. Бадрыяру, «людзі губляюць здольнасць адрозніваць стымулы і рэальнасць». У суб'ектыўным пераносе сэнсу ў губляецца рызома, карань, наступствам чаго з'яўляецца няволя. «І алі народ страчвае значэнні слоў, ён губляе свабоду» (Канфуцый). У сучасным соцыюме катэгарызацыя жадае маца пад імем рэчаіснага суправаджаецца падсвядомым «как бы». І даводна, што імітацыйнае прымерванне Гасподняга «хітону»* ён ўласную інверсію ўлады індукцыруе ўсякі паразітызм «Я-асады» і ўсякую пародыю «как бы личности». Антыхрыст – гэта метафара шатаў.

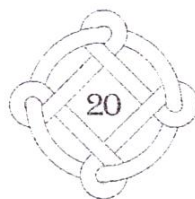
Хрысціянства пакрывае метафарычнае «жэрабя хітон» [Ян 19, 23] метафараў болага перад Богам, таму праўдзівага цела: *ave verum corpus*, вітай сапраўднае цела. На адной навукова-практычнай канферэнцыі прафесар філалогіі Багушэвіч з Мінска дэманстравалі метафару як літаральнае выказванне, праз якое прамоўца змог бы мець нейкі выраз, які адрозніваецца ад таго, што слова, альбо сказ значыць у рэчаіснасці. На майшпытанне, ці ёсць альтэрнатыва метафары, прафесар толькі развёў рукамі. Тады я падышоў да дошкі, на якой па выпадковасці як неабазнанай заканамернасці над гарызанталіямі метафар недзе ў вышыні красавалася грэцкае слова *telos* (мэта), што засталася нясцёртым ад майго папярэдняга дакладу. Вертыкальным падпарадкаваннем метафары метанойі на дошцы

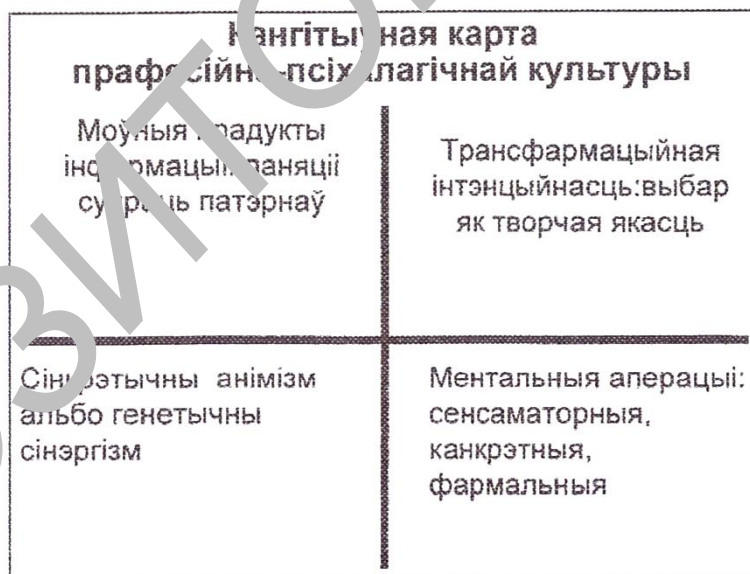
высветлілася Парусія як асабістая стратэгія *liberum arbitrium*, свабоды выбару ў адкрыцці голай рэальнасці, не падмененай метафарай кантролю альбо гульні. **Метаноя** у вечна нонканфармісцкай пазіцыі Логасу адбываецца патэнцыялам свабоднага пераходу розуму ад рацыянальнага пазнання да асабістага носьбіцтва ісціны. Паводле М. Фуко, “Ісціна дыскурсіўна апынулася ў палоне філасофіі. Ад гэтага існуе неабходнасць узвысіцца над меркаваннямі, філасофіямі, можа, нават навукамі, каб дабрацца да слоў, якія зрабілі іх магчымымі” [64, с. 322].

Прымяненне крыжова-дыскурсіўнага металду ва ўмовах даследавання асобы сведчыць аб тым, што нічога не пільга ўхваджаць у абсалютнай ўпэўненасці. Любая выкладзеная курыца скажам, эвалюцыйная ці крэатыўная, мусіць праходзіць праз культуру даследавання, што ўключае ў сябе номатэтычны верагоднасць і ідыяграфічную якасць, верыфікаваную як для ісяго свету, так і ў абмежаваным моўным дыяпазоне. Недаходзіць іхалагічнай культуры ў дзяржаўнай сістэме праектуе два стары ўўны пералік яе дэпартаменту, накіт, “отдела за контролем качества образования”. Відавочна, што ўсякі кантроль, тым больш кантроль за нябачнай, г. зн. некантралюемай якасцю, робіцца “всё более качественным” за кошт самаўпэўненасці кантралёра. Так, бібліятэка Баранавіцкага дзяржуніверсітэта забяспечыла ідэалагічныя дажыткі 2006 навучальнага году непрагодным прадпісаннем: “Універсітэт – это мощная идеологическая опора, это обучение специалистов на местах” (А.Г. Лукашэнко).

Калі на хвалі высокага сярэднявечча ў XII стагоддзі пачалі ўзнікаць універсітэты, дык новы прынцып гармоніі веры і розуму св. Фамы і Квіната паступова адчыніў новы спосаб арганізацыі святомасці і адукацыі – дысцыплінарны. Менавіта *universum* як усеагульная аб’ектыўная рэальнасць у часе і прасторы робіцца вытокамі развіцця тэорыі і тэхналогіі сучаснай еўрапейскай цывілізацыі. І вось, калі гэтая універсальная парадыхма навукі і адукацыі “нічога сумняшся” прыстасоўваецца пад самаахоўную ідэалогію, дык, ізаляваная ў моўна-палітычным і культурна-навуковым дыяпазоне, індукцыя станоўчых аспектаў* не міне негатыўных наступстваў: “Курыца, якую кормяць кожную раніцу, чакае, што тое ж самае адбудзецца і напярэдадні Каляд, аднак замест гэтага ёй проста адсякаюць галаву!” (Б. Расэл).

Каб не апынуцца ў чарзе папулярнай індукцыі з пармас-тацкім карнавалам і парарэлігійнай Галгофай, нам патрэбна такое прагназаванне адмысловай рэлігійна-прававой і адукацыйна-мастацкай сітуацыі, якая можа вымярацца крыжовай мадэлю. Як інструмент культурна-псіхалагічнай “утылізацыі” свяшчэнна-навуковага тэксту, ён каардынуе рэчаіснасць шляхам вычлянення з яе інтэграванага звязку лагічна вобразных элементаў і фармальна-функцыянальных пабудов. Гэта ініцыятыва даследавання аб’екта ў выглядзе графічных аналогій спрыяе ўспрыманню крыжовай выявы як тэхналагічнай мадэлі этычна-прававога выбару. Наратыўная ступень тлумачэння суправаджаецца кагнітыўнай картай псіхалагічнай культуры (Мал. 4). Сам гэты тэрмін з’яўляецца ў асяродку неабіхавіярызму, які з мэтай выхаду па-за межы класічнай схемы R-R (стымул-рэакцыя) уводзіць кагнітыўную карту як незалежную пераменную. Карыстаючыся ведамі не як мэтай дзейнасці, а як “навуковай трактоўкай мудрасці” (А.Бандура), асоба дасягае той ступені самаэфектыўнасці, па якой *universum* усіх атрыманых ёю ведаў здзейсяецца не столькі ў прафесійных ведах, уменнях і навыках, колькі ў трансфармаванай мадэлі паводзін.

Мал. 3.

Кагнітыўная карта не ўключае ў сябе такую інфарматыўную прычынасць, як разумовую дзейнасць альбо свядомасць і д. п. Замест гэтых, з пункту гледжання біхевіярызму*, комплексаў і патэрнаў вучань засвойвае навуковыя паняцці як моўныя прадукты, якія, перш чым трапіць у канатыўную сферу паводзін, знаходзяць адпаведную індывіду (узросту, полу, псе, прафесіі) ментальную форму. Але ж гэта толькі індывідуальныя матывы псіхалагічнай культуры. Яны мусяць прайсці крыжовыя ступені асабістай актуалізацыі, прадумовай іконой з'яўляецца генетычны сінергізм, супрацоўніцтва родаў, накітаў іт супрацоўніцтва мужчыны і жанчыны. Што азначае верш “былі абодва голыя і не саромеліся” [Быц 2, 25], як не сінкратычны анімізм, пазакультурная неадчувальнасць супрацьласцей у экзістэнцыі роду? Таму генетычны сінергізм як рэчаісна ўласцівае асобы, атрымліваючы інфарматыўнае спадчыну аб прычыне свайго кенозісу (пакутаў), трансфармуе навуковыя паняцці ў моўны ўчынак праз ахвяраваную любовь.

Калі культура разумеецца адначасова як пакланенне святлу і апрацоўка зямлі, дык ракурс культурнай адноснасці моўнага тэксту разглядаецца намі ў якасці “апрацоўкі святла” (Я.Л. Каламінскі) і мяркуе спосаб выкладання навуковай дысцыпліны як спосабу жыцця спецыяліста-прафесіянала, прафесара. Калі, напрыклад, сам гэты тэрмін паходзіць ад лацінскага *professus sum, eri*, учыцца прамаўляць, адкрыта аб'яўляць, прарочыць, дык, згодна кагнітыўнай карце, якасная трансфармацыя выбару мусіць апакутаваць інтэнцыяй: “ніякі прарок не прымаецца на сваёй бацькаўшчыне” [Лк 4, 24]. Гэтая крыжовая гатоўнасць можа быць праілюстравана асабістай гісторыяй прафесара вязня А. Казуліна.

Небяспечнасць асобы, якая свядома выбірае паводзіны нонканфармізму і асартыўную* культуру дыялогу, таксама ўтварае элемент прафесіяналізму, заснаванага на той экзістэнцыйнай мадэлі, якая належыць да абсалютнай меншасці людзей, лямантуючых ісціну для пераважнай большасці. Рызыка заключаецца ў недыхаванні псіхалагічнай культуры выкладання, падчас якога гэты лямант часам адбываецца “голосам лямантуючага на пустыні”. Культурна-прафесійныя умовы як выкладання, так і аўдыравання грунтуюцца на тэкстава-прававой свабодзе слова. Недадаючы такой фундацыі прыводзіць да непаразуменняў.

Што датычыцца прафесараў-рэпрадуктараў, дык ім уласцівы канформныя паводзіны з “пачуццём вывучанай бездапаможнасці” (learned helplessness), пры якой, паводле Г. Салігмэна, чалавек пад уздзеяннем недахопу асабістага кантролю над сітуацыяй спыняе ўсякае намаганне свайго уплыву на вынікі не толькі гэтай, але і новай сітуацыі, дзе такі кантроль яшчэ магчымы [37, с. 609]. Так, дэкан факультэта прапанавала мне скласці спіс тых выкладчыкаў, якія мусяць у нядзелю бегчы і страляць на нейкіх там індукцыраваных спаборніцтвах ад саваў, што такіх спартовых людзей на кафедры псіхалогіі няма і жадаючых, дакладна кажучы, не будзе. Тады яна насойліва рэкамендавала сваю версію гэтага спісу. Каб не уваходзіць у канфлікт з начальствам пры жаданні заставацца асертыўным (ахоўным), я проста пакінуў той спіс на рабочым месцы і не вывешваючы яго на дошцы аб’яў і не абвешваючы аб ім нікога з выкладчыкаў, адно толькі лабаранта. У тым жа часе была дадзена магчымасць асабістага кантролю за сітуацыяй. У панядзелак лабарант кафедры далажыла аб абурэнні тых выкладчыкаў, што знайшлі сябе ў спісе, палова з іх і згорна бегалі ды стралялі ў свой законны выходны дзень. Гэта цяжка меркаваць, што песімізм у сувязі з надыходзячым небяспечнасцю ёсць таксама недахоп псіхалагічнай культуры. Феномен незалежных паводзін упэўнена падмацаваны канфесійным генезісам, які ў адзначанай сітуацыі змог абараніць свабоду асобы праз выбар Царквы замест стрэльбаў у нядзелю.

Адзначаны вопыт вядома прэзентуе эксперыментальна незалежную пераважную, гэтак сведчыць, што канфесійна-прававыя стасункі знаходзяцца ў адзінай плоскасці культуры як два бакі медаля. Пры гэтым я наўмысна разводжу паняцці “канфесійнасць” і “рэлігійнасць”. Апошняя ірацыянальная, прыхільная да пэтэрчаў, якія часта дэструктыўныя сваімі парадаксальнымі іраівамі, накшталт, “за царя и за веру”, “за Родину (за Сталіна)”, “за бацьку”, “джыхад”. Confession, як хрысціянскае перавызнанне, заснаванае на любові да бліжняга і бласлаўленні ворагаў, юрыдычна постканвенцыйнае і інтэнцыяльна маральнае. Таму канфесійнасць не адменна асвятчае рымскую формулу права – *dura lex set lex* (закон суровы, але ж закон) праз культурна-юрыдычную спадчыну Сыёнскага кодэксу (10 заповядзяў Маісея). Сапраўдная канфесійнасць пры-

ватна герметызавана для дзяржавы, якая гарантуе свабоду сумлення ў плюралізме меркаванняў і гіпотэз.

Такім чынам, псіхалагічная культура – гэта далейшае глабальнае ўладкаванне сучаснай знакавай сістэмы ў асобе грамадзяніна. У выпадку яе недахопу нацыянальна-індыферэнтная бесхарактарнасць сацыяльнага індывіда можа ў хуткім часе прывесці да тупіковых стасункаў адносна ўласнай адукацыі. Перасцярога апостала Якуба “не многія рабіцеся настаўнікамі, бо мы падвергнутыя большаму асуджэнню” [Як 3, 1] накіравана на разуменне вечна дзіцячай інтэнцыі Духа: “пажучам, калі яны змоўкнуць, дык камяні загалосаць” [Лк 19, 40]. Камяні як абарона ад зла – гэта, перш за ўсё, скрыжалі Завета, звышстойлівы тэкст чалавечай гісторыі і культуры. Калі сістэма адукацыі дае збоі, дык пара, згодна Эклезіаста, “збіраць камяні”?

